

Halász Iván¹

Jogászképzés a cári Oroszországban (1755–1917)

Az orosz egyetemi szintű jogászképzés viszonylag későn alakult ki. Mint sok más modern intézmény születése, az első európai típusú oroszországi egyetem létrejötte is a felvilágosult 18. századhoz kötődik. I. (Nagy) Péter (1689–1725) volt az első orosz cár, aki az európai körútjai hatására úgy döntött, hogy az újonnan felépített fővárosában, „az észak Velencéjének” aposztrofált Szentpéterváron 1724-ben részben francia mintára létrehozza az Orosz Tudományos Akadémiát, amely mellett működött akadémiai gimnázium és egyetem is. Akadémiai terveiről Péter korábban intenzíven levelezett Gottfried Wilhelm Leibniz és Christian Wolf német tudósokkal. A francia példaképpel, XIV. Lajossal szemben a cár eleve elvárta az akadémikusoktól, hogy oktatással is foglalkozzanak. Oroszországban eleinte külföldi professzorokra voltak kénytelenek támaszkodni, akik többnyire a német területekről érkeztek. Nem véletlen, hogy kezdetben az oktatás nyelve a latin és a német volt. Az uralkodó halála után az egyetemnek komoly gondokkal kellett szembenéznie és folyamatosan diákhiánnyal küszködött. 1726 és 1733 között mindössze 38 hallgatója volt, akik többsége ráadásul szintén külföldi volt. A cár drákói intézkedésekkel próbálta rákényszeríteni a nyugati műveltséget az orosz nemességre, amely nem mutatott túl nagy érdeklődést az európai típusú egyetemi tanulmányok iránt.²

Az övénel jóval nagyobb sikerrel járt Mihail Lomonoszov (1711–1765) kezdeményezése.³ A világhírű orosz tudósnek ugyanis a 18. század közepén sikerült meggyőznie I. (Nagy) Péter lányát, Erzsébet cárnőt (1741–1761) és környezetét (mindenekelőtt Ivan Suvalov kancellárt) egy moszkvai székhelyű egyetem szükségességéről. Erzsébet 1755 januárjában kiadta az erről szóló rendeletét, és kora májusban már el is kezdődhetett a tanítás a Moszkvai Egyetemen, amely három

¹ Tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszoigálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Alkotmányjogi és Összehasonlító Közjogi Tanszék. Kapcsolat: halasz.ivan@uni-nke.hu.

² Yury Zaretskiy: The Russian state and its universities. A history of the present. SSRN, 2012. december 1.

³ A Moszkvai Egyetem 1940-ben az ő nevét vette fel.

karral rendelkezett: bölcsészettudományi, orvostudományi és jogtudományi karral. Először minden belépő hallgatónak a bölcsészettudományi karon kellett elsajátítania a közös alapokat, és csak utána folytathatták tanulmányaikat a többi karon, vagy maradhattak az eredetiben. Az imperátorinak,⁴ azaz államinak számító egyetem nem rendelkezett hittudományi karral, a görögkeleti (pravoszláv) hitéleti képzést ugyanis az Orosz Ortodox Egyház kezében hagyták. Az intézmény, ahol az oktatás latinul és oroszul folyt, a jobbágyparasztok kivételével mindenki számára nyitott volt. Sőt, az első fél évszázad 26 professzora közül csak hárman voltak nemesi származásúak. A „vegyes rendűek” (oroszul: *raznocsinci*) mind a hallgatók, mind a tanárok körében többségben voltak. Majdnem száz éven keresztül Moszkvában az egyetlen közkönyvtár az egyetemi könyvtár volt. Az egyetem kiadásában jelent meg az ország első nem kormányzati újságja is *Moszkovszkije vedomosztij* (Moszkvai Hírek) címmel.⁵

A következő egyetemalapítás a reformszellemiségű és felvilágosult uralkodó, I. Sándor (1801–1825) nevéhez kötődött. A 19. század legelején rögtön három egyetem jött létre, s mindegyiknek volt jogi kara is. Először a balti német bárók kezdeményezésére Dorpatban (ma az észtországi Tartu) újjáalakult a városban már egyszer létező egyetem, amelyet 1632-ben II. Gusztáv Adolf svéd király hozott létre a svéd fennhatóság időszakában. A svédek ezeket a területeket a hosszú északi háborúban veszítették el. Az *Academia Gustaviana* 1632 és 1665, majd az *Academia Gustavo-Carolina* 1690 és 1710 között működött. Hosszú, egyetem nélküli évtizedek következtek egészen a cár 1803. évi rendeletéig. Egy évvel később megnyitotta kapuit a Kazanyi Egyetem is, amelyet főleg a moszkvai professzorok segítettek beindítani. 1805-ben pedig a cár döntött a Harkovi Egyetem alapításáról is. Az utóbbi ma Kelet-Ukrajna egyik meghatározó felsőoktatási intézménye.

A kelet-oroszországi kormányzóságok oktatási igényeit kielégítő Kazanyi Egyetem jogi karának egyik leghíresebb jogászhallgatója volt a 19. század második felében Vlagyimir Uljanov, aki Lenin néven vonult be a történelembe. A Volga menti városban, az ország sokáig legkeletibb egyetemén komoly tudományos élet is zajlott.

A Dorpati Egyetem különleges helyzetben volt, a helyi német elit támogatásával jött létre, és nemcsak a tanári kar, hanem a hallgatók többsége is német volt. Sőt, a tanárok jelentős része nem is a Baltikumból származott, hanem

⁴ I. Péter az országot 1721-ben hivatalosan Orosz Birodalom (*Rosszijszkaja imperija*) névre keresztelte át, az uralkodó hivatalos címe pedig az „imperátor” (minden oroszok császára) volt.

⁵ J. V. Ilcsenko, J. V. – O. I. Grigorjeva – V. I. Ilcsenko [Е. В. Ильченко – О. И. Григорьева – В. И. Ильченко]: Основание и основатели Московского университета. *Летопись Московского университета*, 2012. április 20. A Moszkvai Egyetem történetéről lásd: <http://msu.ru/info/history.html>.

Németországból érkeztek. Dorpat a német nyelvű egyetemi világ szerves részét alkotta. Ugyanakkor az egyetem ugyanolyan jogállású volt, mint a többi oroszországi „imperátori” egyetem. Sőt, az oroszországi igazgatási és rendészeti elit jelentős része innen érkezett – a fővároshoz közeli birtokokkal rendelkező, rendszerint bürokratikus felkészült, precíz balti német bárók hagyományosan fontos szerepet játszottak az Orosz Birodalom közigazgatásában, rendőrségében és hadseregében. A németnyelvűség és a német általános dominancia sokáig nem zavarta a szentpétervári elitet, de a 19. század végén Oroszországban is erősödni kezdett a modernebb orosz nacionalizmus. Ennek egyik következménye volt, hogy a hatóságok az oroszosan hangzó Jurjevre változtatták az egyetemnek ott-hont adó város nevét, 1893-ban az Imperátori Dorpati Egyetem átalakult Imperátori Jurjevi Egyetemmé, ahol nem sokkal ezután, 1895-ben bevezették az orosz oktatási nyelvként. Az intézmény ebben a formában működött egészen 1918-ig, amikor – rövid német megszállási intermezzo után – az éppen megszületett független Észtország legfontosabb (és sokáig egyetlen) egyeteme lett.⁶

I. Sándor cár 1816-ban lengyel királyi minőségben Varsóban létrehozta a Királyi Varsói Egyetemet, amely azonban az 1830–1831-es felkelés leverése után bezárta kapuit, és ekkor gyűjteményei Szentpétervárra kerültek. Az egyetem két alapvető jelentőségű kara – a jogtudományi és az orvostudományi – még a napóleoni korban létező Varsói Nagyhercegség idején jött létre 1808-ban, illetve 1809-ben. 1819-ben, tehát még I. Sándor életében megszületett, illetve újjászülött még egy egyetem, nevezetesen az Imperátori Szentpétervári Egyetem. Ebben nyilván a korábbi hagyományok is szerepet játszottak, de az egyetemalapítás legfőbb bázisát a Fő Tanárképző Főiskola biztosította. I. Miklós cár uralkodása idején (1825–1855) pedig az 1831-ben büntetésből megszüntetett lengyel érzelmű és litvániai fekvésű Vilnai Egyetem helyett Kijevben létrehoztak egy új állami egyetemet, amely rövidesen fontos szerepre tett szert az ország értelmiségi elit-jének képzésében.

Markánsabb egyetemalapítási hullám az ugyancsak reformszellemiségű cár, II. Sándor uralkodása (1855–1881) idején kezdődött el. A Varsói Főiskola alapján az 1850-es és az 1860-as évek fordulóján ismét megnyitotta kapuit a lengyel nyelvű Varsói Egyetem, de a következő cárellenes lengyel felkelés kudarcát követően 1869-ben ismét bezárták. Varsó azonban nem maradt egyetem nélkül, az Imperátori Varsói Egyetemen viszont 1815-ig már oroszul folyt az oktatás.⁷ 1865-ben Odesszában a helyi Richelieu Líceum alapján megalakult az Új-oroszországi

⁶ *Facts about the history of the University of Tartu*. Online: www.ut.ee/en/university/general/history. Az észtek korábban is jelen voltak az egyetemen, különböző tudományos és diáktársaságaik is létrejöttek azon belül, sőt, egy ilyen szervezet révén megszületett az észt nemzeti zászló is, de ennek ellenére mégsem ők voltak meghatározók az egyetem életében.

⁷ *University of Warsaw: History*. Online: <https://en.uw.edu.pl/about-university/history>.

Egyetem. A mai Dél-Ukrajnával nagyjából azonos Novorosszija, avagy magyarul Új-Oroszország Kormányzóság ugyanis a birodalom egyik legdinamikusabban fejlődő régiója volt.

Szibéria növekvő jelentőségét jelezte, hogy III. Sándor cár (1881–1894) Tomszkban hozott létre egyetemet, annak azonban először csak egy kara volt, amely az orvostképzés céljait szolgálta. 1898-ban alakult meg az Urálon túli térség egyetlen jogászképző intézménye, a Tomszki Egyetem jogi kara. Ezt követte 1907-ben a Szaratovi Egyetem, amelynek eleinte szintén csak egy – orvostudományi – kara volt. Az első világháború idején a közeledő német veszély miatt Rosztovba evakuálták az orosz nyelvű Varsói Egyetemet, ahol végül nem ideiglenes, hanem állandó otthonra lelt. A cárizmus bukása előtt így módon az Orosz Birodalomban összesen 10 állami egyetem működött. 1917-ben az ideiglenes kormány rövid regnálása idején még felállította a Permi Egyetemet.⁸

Az orosz állami egyetemeket mindig az uralkodó hozta létre, aki aztán rendeletek formájában meghatározta azok belső életét is. E tekintetben nagyobb autonómiát biztosító liberálisabb és kevésbé liberális, illetve egyenesen reakciós időszakok váltakoztak az egyetemek életében. Az 1804. évi és az 1863. évi általános szabályzatok nagyobb szabadságot biztosítottak az egyetemeknek, amelyet alaposan megnyirbáltak az 1835. évi és az 1884. évi restriktív cári egyetemi szabályzatok.⁹ Ugyanakkor az oroszországi egyetemek az első lépéseiktől kezdve a külföldi mintákból indultak ki, hiszen létrejöttük a péteri nyugati típusú modernizáció következménye volt, nem pedig egy belső és szerves oroszthoni fejlődés eredménye.

Az első évtizedekben egyértelműen a német egyetemek mintája volt meghatározó, köztük is különösen fontos volt a Göttingeni Egyetem. Emiatt Oroszországban is viszonylag korán megjelent az egyetemek és a tudomány humboldti modellje, de azt orosz földön mindig erősen árnyalták a mindenható állam érdekei, illetve elképzelései. Különösen a reakciós jellegű „miklósi” évek (1825–1855)¹⁰ hozták magukkal az állami ellenőrzés, illetve a belső és külső cenzúra erősödését és a sajátos bürokratikus militarizálódást (diákegyenruhák, az egyetemi polgárok különleges jogállása stb.). Ezekben az években a cári kormányzat nemcsak rendőrileg, hanem ideológiailag is megpróbálta felvenni a harcot a nyugati jellegű szabadságeszmékkel. Szergej

⁸ J. A. Szkripiljev [Е. А. Скрипилев]: О юридическом образовании в дореволюционной России (XVIII – начало XX. вв.). *Государство и право*, (2000), 9. 81.

⁹ Szkripiljev (2000): i. m. 81.

¹⁰ A kemény miklósi reakciót az orosz liberális arisztokrácia és tisztikar 1825. évi decemberi felkelése váltotta ki. I. Miklós cár ugyanis éppen regnálása első napjaiban ezzel volt kénytelen foglalkozni.

Uvarov¹¹ akkori kultuszminiszter a nagy francia forradalom hármasszavaival („szabadság, egyenlőség, testvériség”) szemben megpróbálta felépíteni az autentikusan orosz hármasszót: „ortodoxia, autokrácia, népesség”. Ennek a politikának megfelelően az 1835. évi egyetemi reform után az egyetemek összes karán egyfajta közös modulként kellett oktatni három tárgyat: a teológiát, az egyháztörténetet és a hatályos orosz jogot.¹²

Ezen időszak a jogi karok belső életére és profiljára is hatással volt. Ehhez röviden be kell mutatni azok belső profilját, amely többnyire a moszkvai modellből indult ki. A moszkvai jogi karon az első ötven évben három alapvető tanszék köré épült ki a joganyag oktatása: az általános (azaz gyakorlatilag az egyetemes) jurisprudence, továbbá az orosz jurisprudence (azaz az orosz jog) és a politika tanszéke köré.¹³ Az első tanszék, illetve tanszékcsoport keretében természetesen kitértek a római jogra. A Kazanyi Egyetemen „tiszogató” tanfelügyelő Mihail Magnyickij például a liberálisabb jogászprofesszorok elbocsátása mellett elérte, hogy Kazanyban a „római jog” helyett „bizánci jogot” oktassanak. Hasonló tendenciák érvényesültek a Szentpétervári Egyetemen is.¹⁴

Magnyickij érdekes életpályát futott be – fiatalkorában a diplomata és liberális reformer Mihail Szerpanszkij, I. Sándor cár legfőbb tanácsadója munkatársa volt. Szerpanszkij bukásával őt is száműzték, ami megtanította arra, hogy az új kurzus idején „nem a reformok sürgetése vezet az igazi karrierhez”.¹⁵ Különösen nem az 1825. évi decemberi tisztifelkelés (a dekabristák) bukása után. Magnyickij ugyanis a hisztérikus 1826-os esztendőben fogalmazta meg a javaslatát. Niederhauser Emil így foglalta össze:

„Magnyickij elképzelése szerint az oktatás alapjává minden tantárgy esetében a Bibliát kell tenni. A matematikát úgy kell oktatni, hogy a háromszög ismertetésénél az isteni Szentháromságra utaljanak, amelynek egyik szimbóluma éppen a háromszög. A római jog helyet a bizánci jogot kell tanítani. Hosszú listát állított össze azokból, akiknek a tanait nem szabad ismertetni [...]. Magnyickij figyelme tehát valóban minden tantárgyra kiterjedt, s közben nem is csekély műveltségről tanúskodott, amelyről azonban már teljesen elhatárolta magát. A boncolást is akarta tiltani, a színházakat pedig

¹¹ Uvarovot kortársai, köztük Szergej Szolovjov történész ellentmondásos emberként írta le, szerinte az idézett alapelveit „úgy találta ki, hogy [...] pravoszlávsgot hirdetett, miközben isten-tagadó volt, nem hitt Krisztusban, még protestáns módra sem; egyeduralmat, miközben liberális volt; népességet, miközben egész életében egyetlen orosz könyvet sem olvasott, írni pedig állandóan vagy franciául, vagy németül írt”. Lásd Mihail Heller: *Az Orosz Birodalom története*. (Orosz történelem I. k.) Budapest, Osiris, 1996. 468.

¹² Zaretskiy (2012): i. m. 7.

¹³ LMU [Летопись Московского университета: Факультет – Юридический (1755–1918). Online: www.letopis.msu.ru/facultet/yuridicheskiy-1755-1918.

¹⁴ Szkripiljev (2000): i. m. 81.

¹⁵ Font Márta et al.: *Oroszország története*. Budapest, Maecenas, 1997. 334.

betiltani. Túl buzgóságában ezzel és egyébekkel túllőtt a célon, minden javaslatát nem fogadták el a hatóságok.”¹⁶

1835 után Moszkvában tagoltabb kari tanszéki szerkezet alakult ki, amely aztán egészen 1863-ig meghatározó maradt. Ebben a „rehabilitált” római jogi tanszék önálló helyet kapott, ahogyan a polgári jog és a rendtartás is. A büntetőjogot együtt oktatták a rendészeti ismeretekkel, az állami kötelezettségeket pedig a pénzügyekkel. Külön-külön tanszéket kaptak a jóléti kérdések és a Lengyel Királyság polgári törvényei is. A kitekintést, az alapozást és az általános műveltséget szolgálták az enciklopédiai ismeretek, amelyek viszont magukban foglalták az általános jogalkotási kérdések áttekintését és az orosz állami, illetve államszervezeti törvényeket is. Hasonlóan az alapozó jellegű kurzust gondozta az „össznépi jogtudat alapjaival” foglalkozó tanszék is.¹⁷

Az európai népek tavaszáig az orosz jogi karokon tanították az európai államok államjogát is. 1849-ben viszont Pavel Sirinszkij-Sahmatov herceg új kultuszminiszterként úgy döntött, hogy erre az ismeretanyagra az oroszországi joghallgatóknak nincs szükségük. Kivételt csak a német nyelvű és meglehetősen arisztokratikus Dorpati Egyetem képezett, ahol továbbra is oktatták ezt a tárgyat, mivel sokáig innen került ki a birodalmi diplomáciai és rendőri kar vezetőinek jelentős része. Nemsokára a filozófia oktatását is kiszorították az egyetemi képzésekből.¹⁸ 1835 után viszont néhány egyetemen (Kazanyban és Harkovban) a jogászoknak a német típusú kameralisztikát is oktatták, amely akkor már meglehetősen elavult tárgynak számított.¹⁹

I. Miklós restriktív és ultrakonzervatív uralmát követte a jobbágyszabadító II. Sándor liberálisabb korszaka, amely sok fölösleges korlát eltörlését is eredményezte. 1860-ban rehabilitálták például a filozófia oktatását, külön tanszékek formájában kezdték oktatni az orosz jogtörténetet és a fontosabb külföldi országok jogalkotását. Külön helyet kapott a szláv jogtörténet is.²⁰ Az új hangsúlyokat jól tükrözte a Moszkvai Egyetem jogi karának tanszéki szerkezete is. 1863 és 1884 között külön tanszékekkel rendelkezett az orosz jogtörténet, a római jog, a polgári jog és rendtartás, továbbá a büntetőjog és rendtartás, a pénzügyi jog, a nemzetközi jog és a rendészeti jog, amelyen belül külön foglalkoztak biztonsági tanokkal és népjóléti kérdésekkel. Az államjogi tanszékhez tartozott az államjog elmélete, a külföldi országok államjoga és az orosz államjog. Ebben az időszakban külön tanszéket kapott a politikai gazdaságtan és statisztika, az egyházi jogalkotás és az igazságügyi orvostudomány. Az általános és jogelméleti kérdésekkel

¹⁶ Font et al. (1997): i. m. 334–335.

¹⁷ LMU: i. m.

¹⁸ Szkripiljev (2000): i. m. 82.

¹⁹ Szkripiljev (2000): i. m. 82.

²⁰ Szkripiljev (2000): i. m. 82.

továbbra is a jogi enciklopédia tanszéke foglalkozott, amelynek oktatói kitértek a jogi és a politikai tudományokra, a jogfilozófia történetére, a jogalkotás általános áttekintésére és az orosz állami és jogállási törvényekre, valamint az orosz államszervezetre.²¹ Ebből a felsorolásból kiderül, hogy az új korszakban már nemcsak a hatályos joganyag szigorú ismertetésére szorítkoztak, hanem jóval nagyobb figyelmet szenteltek az elméleti megalapozásnak és a jogi kérdések tágabb kontextusának.²²

II. Sándor meggyilkolása után a fia, III. Sándor (1881–1894) megint szigorúbb reakciós kurzust folytatott. Bizonyos rétegek gyerekeit megpróbálták kizárni az egyetemi oktatásból vagy legalább erősen korlátozni az egyetemi végzettséghez való hozzájutásukat. A legtöbb korlátozást már a középszintű oktatásban bevezették. Az 1884. évi egyetemi szabályzat ismét megszüntette az egyetemek autonómiáját, és nemcsak az egyetemi vezetőket, hanem a tanárokat is a minisztériumban nevezték ki. A diákok megint egyenruhát kaptak.²³ A jogászképzésből kiszorult az egyetemes jogtörténet, a más szláv népek jogtörténetével együtt. Fölöslegesnek érezték azt, hogy az orosz diákok megismerjék a külföldi államok alkotmányait, mert az csak megzavarná az autokratikus birodalom jövődjé jogászainak gondolkodását. Az oktatási minisztérium irányelvei is jelezték, hogy a különböző doktrínák és jogelméletek helyett inkább az egészséges logikára és a kézenfekvő tényekre kell a hangsúlyt helyezni. A szentpétervári jogi záróvizsga követelményei elég egyértelműen megfogalmazták a tényeket. Eszerint a törvények az uralkodótól származnak, aki szerződéses viszonyban csak a külföldi államokkal áll. Bármilyen végrehajtó és bírói hatalom is tőle származik.²⁴

Az előbb ismertetett moszkvai jogi kari tanszéki szerkezet az 1863. évi szabályzatot követte. Az új szabályzat 1884-ben 7-ről 12-re emelte a jogi karokon létrehozandó tanszékek számát. Az új rendszerben külön tanszéket kapott a római jog, az államjog, a rendészeti jogok, a pénzügyi jog, a nemzetközi jog, a büntetőjog, az egyházi jog, a polgári jog, a polgári perjog, az orosz jogtörténet, a helyi jogok, valamint a politikai gazdaságtan és a statisztika.²⁵ Némi mozgástér azonban létezett. A már többször említett legrégebbi moszkvai jogi karon ennek megfelelően a polgári, illetve a büntető anyagi jogot és eljárásjogot egy-egy tanszéken belül egyesítették, és külön megőrizték a jogi enciklopédiának nevezett tárgyat és a hozzá tartozó tanszéket, amelyen belül a jogfilozófiával is foglalkoztak. Önálló tanszéke volt a kereskedelmi anyagi és eljárási jognak is.²⁶

²¹ LMU: i. m.

²² Szkripiljev (2000): i. m. 82.

²³ Heller (1996): i. m. 550.

²⁴ Szkripiljev (2000): i. m. 83.

²⁵ Szkripiljev (2000): i. m. 83.

²⁶ LMU: i. m.

1884 előtt három tudományos fokozat létezett (kandidátus, magiszter és doktor), a reform után kettő fokozatra csökkent (magiszter és doktor). A magiszteri fokozattal viszont már be lehetett tölteni a docensi, magán docensi és rendkívüli tanári posztot is. Az egyetemi tanári poszt betöltéséhez doktori fokozat kellett, de a doktorokból általában hiány volt, főleg a vidéki egyetemi városokban. 1908-ban például a 10 orosz egyetemen összesen 113 professzori hely betöltetlen volt emiatt. 25 év rendes professzorság után érdemes professzorrá lehetett válni, és nyugdíjba is lehetett menni nagyjából a fizetésnek megfelelő nyugdíjjal. 1884 után a 30 éves egyetemi tanárság után a nyugdíjas években nemcsak a korábbi alapfizetés járt, hanem pluszjuttatásként az úgynevezett lakáspénz és az asztali pénz is.²⁷

Az egyetemi tanulmányokért fizetni kellett, de az állam viszonylag sok tandíjmentes helyet biztosított a tehetséges, de szegény diákok számára. Több nyugati országhoz viszonyítva a tandíj is alacsonyabb volt. 1875 és 1885 között, valószínűleg nem véletlenül, megduplázódott az egyetemi hallgatók száma: 5679 főről 12 939 főre növekedett.²⁸ Az autokratikus körülmények ellenére folyamatosan nőtt a jogi végzettség iránti kereslet, ami azonban egy bürokratikus államban nem is volt olyan meglepő. 1880-ban például az egyetemi hallgatók körülbelül egyötöd része jogásznak készült. 1894-ben a joghallgatók aránya már elérte 37%-ot.²⁹

Kivételes dolog volt II. Katalin cárnő idején (1762–1796), hogy udvarhölgye, Jekatyerina Voroncova-Daskova töltötte be a szentpétervári Orosz Tudományos Akadémia vezetői posztját, sőt, a kormányzásban is részt vett. A nők először csak az 1860-as években, a felvilágosult és arisztokratikus fővárosban jelentek meg az egyetemi előadótermekben, de csak önköltséges és rendkívüli hallgatóként. 1901-ben a Kazanyi Egyetem tudományos tanácsa is megengedte lányoknak az előadások hallgatását. Szentpéterváron 1906-ban a Felsőbb Női Kurzusok nevű intézmény keretében létrehoztak külön jogi kart a lányok számára. Itt több korabeli híres jogászprofesszor is előadott, másodállásban. Ilyen különálló női tagozatok nyíltak a kijevi, az odesszai, a varsói és a jurjevi (korábbi dorpai, későbbi tartui) egyetemek egyes karain. A probléma az volt, hogy ezek magánjellegű intézménynek számítottak, és a végzőseik nem voltak jogosultak állami hivatalt vállalni, illetve állami szolgálatot ellátni. 1911-ben viszont a felsőfokú végzettségű lányok, a jogásznőket is beleértve, megkapták a jogot, hogy letegyék az államvizsgát. Ettől kezdve magiszteri és doktori fokozatot is szerezhettek.³⁰

²⁷ Szkripiljev (2000): i. m. 83–84.

²⁸ Heller (1996): i. m. 550.

²⁹ Szkripiljev (2000): i. m. 84.

³⁰ Szkripiljev (2000): i. m. 85.

Jogi ismereteket a cári Oroszországban nemcsak a jogi karokon belül oktatták, hanem 1805-től kezdve a felsőbb kadétiskolákban is, továbbá a Szenátus³¹ mellett 1740-től kezdve működő egyfajta igazgatástudományi iskolában, amely 1806-ban Jogi Főiskolává alakult át. Több líceumban is tanították a jogi ismereteket, sőt, néhány állami vagy magánfenntartású jogi líceum is működött a birodalomban. 1835-ben pedig a kormányzat létrehozta az Imperátori Jogtudományi Képzőt, amely főleg a központi igazgatási szervek számára készítette fel a hivatalnokokat. Végül 1867-ben magalakult a nívós képzést nyújtó Katonai Jogi Akadémia is. Ezek az intézmények saját szabályzatokkal rendelkeztek, és különösen az utóbbi háromban történő oktatás hasonlított a jogi kari képzésre. Valamivel később, többnyire a századforduló után a jogi ismereteket nyújtó magánintézmények is megszülettek, amelyek abszolválása azonban nem jogosított állami szolgálatra. Ezek többnyire a tanulni vágyó lányoknak szóltak. Ez alól a Moszkvai Városi Egyetem sem volt kivétel.³² A közszolgálatban tehát végig megmaradt az állami egyetemek és az azokon belül működő jogi karok dominanciája.

³¹ Az I. Péter által létrehozott Szenátus nem volt népképviselői szerv, hanem a közigazgatást irányító és ellenőrző, valamint az igazgatással összefüggő peres ügyekben eljáró testületként működött.

³² Szkripiljev (2000): i. m. 85–86.

Irodalomjegyzék

- Facts about the history of the University of Tartu*. Online: <https://bit.ly/3wcDjMh>
Font Márta – Krausz Tamás – Niederhauser Emil – Szvák Gyula: *Oroszország története*. Budapest, Maecenas, 1997.
Heller, Mihail: *Az Orosz Birodalom története*. (Orosz történelem I. k.) Budapest, Osiris, 1996.
Ilcsenko, J. V. – O. I. Grigorjeva – V. I. Ilcsenko [Ильченко, Е. В. – О. И. Григорьева – В. И. Ильченко]: Основание и основатели Московского университета. *Летопись Московского университета*, 2012. április 20. Online: <https://bit.ly/2Unbofp>
LMU [Летопись Московского университета]: *Факультет – Юридический (1755–1918)*. Online: <https://bit.ly/3xhCNha>
Szkripiljev, J. A. [Скрипилев, Е. А.]: О юридическом образовании в дореволюционной России (XVIII – начало XX. вв.). *Государство и право*, (2000), 9. 81.
University of Warsaw: *History*. Online: <https://bit.ly/3wiK4Mn>
Zaretskiy, Yury: The Russian state and its universities. A history of the present. *SSRN*, 2012. december 1. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2183616>